

UNIwersytet
Opolski

WYDZIAŁ FILOLOGICZNY

Collegium Maius
pl. M. Kopernika 11, 45-040 Opole
tel./fax +48 77 541 59 39
dz-fil@uni.opole.pl
www.wfil.uni.opole.pl

Opole, 5.12.2021 r.

Prof. dr hab. Dorota Brzozowska
Instytut Językoznawstwa
Katedra Filologii Angielskiej
Uniwersytet Opolski
dbrzozowska@uni.opole.pl

Recenzja pracy doktorskiej pani magister Agaty Barbary Figiel, pt.: "Gramatyka komunikacyjna polskiego humoru werbalnego w latach 1972–1980 jako sztuka homo sovieticus na przykładzie wybranych scenariuszy Stanisława Barei", napisanej pod opieką naukową pana prof. dra hab. Piotra P. Chruszczewskiego w Wyższej Szkole Bankowej we Wrocławiu

1. Uwagi wstępne

Interdyscyplinarne studia nad humorem rozwijają się intensywnie od wielu lat w licznych zagranicznych i polskich ośrodkach badawczych. Także komunikacja kulturowa jest ważną dziedziną dociekań w czasach współczesnych, a opisanie własnego dziedzictwa jest dobrym punktem wyjścia do zrozumienia kultur obcych i budowania porozumienia między przedstawicielami odmiennych kręgów kulturowych, co w obecnej sytuacji społecznej nabiera coraz większego znaczenia. Dobrze więc, że powstają prace, w których nauki społeczne i humanistyczne, w tym językoznawstwo i filmoznawstwo znajdują wspólne obszary dociekań, a badanie dyskursu filmowego połączone jest ze społeczną, historyczną i językową analizą zjawisk. Treść rozprawy, napisanej w Wyższej Szkole Bankowej we Wrocławiu odpowiada poczynionym w tytule deklaracjom łączenia badań nad humorem werbalnym z analizami konkretnego materiału komediowego, widzianego z perspektywy

gramatyki komunikacyjnej. Na zauważenie i przypomnienie zasługują z pewnością teksty scenariuszy kultowych polskich filmów – cenne są więc próby podjęte przez panią magister Agatę Figiel szczegółowego ich zaprezentowania w rozprawie doktorskiej.

Przedstawiona do oceny praca jest próbą zoperacjonalizowania i wykorzystania rozważań teoretycznych do analiz konkretnych materiałów – dialogów pochodzących z komedii Stanisława Barei. Na uwagę zasługują przede wszystkim: specyficzny kulturowo charakter podjętego tematu, dobrze zilustrowana część analityczna oraz wkład pracy włożony w jej wykonanie. Przedstawioną do recenzji dysertację oceniam pozytywnie.

2. Struktura pracy i uwagi szczegółowe

Na pracę składa się 319 stron, w tym: Opis badania (10 stron) i trzy rozdziały zasadnicze, zatytułowane kolejno: 1. O zjawisku humoru (stron 51); 2. Filmografia polska w czasach Polski Ludowej (17 stron); 3. Gramatyka komunikacyjna i interpretacja humoru wybranych dialogów w komediach Stanisława Barei (105 stron). Pracę dopełniają: Streszczenia, Bibliografia i bardzo rozbudowane Dodatki (110 stron), obejmujące transkrypcję dialogów pochodzących z czterech scenariuszy filmów Stanisława Barei.

Strukturę pracy przedstawiono w sposób szczegółowy – rozdziały zawierają podrozdziały trzeciego stopnia, a objętościowe rozłożenie akcentów – parokrotnie dłuższy od najkrótszego – drugiego - rozdział trzeci wyraźnie wskazuje na wysoce materiałowy charakter pracy. Każdy z podrozdziałów rozdziału trzeciego słusznie kończą Wnioski – należy jedynie żałować, że poprzednich części nie zwieńczyła Doktorantka podobnymi podsumowaniami.

Dziewięciostronicowa Bibliografia jest wystarczająca, zawiera kluczowe pozycje związane z poruszaną w pracy tematyką – obejmuje głównie badania nad humorem. Trochę dziwi w niej brak prac poświęconych tytułowej gramatyce komunikacyjnej (takich jak np. *Gramatyka komunikacyjna*, pod redakcją Awdiejewa z 1999 roku, czy *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej* autorstwa Awdiejewa i Habrajskiej tom I. 2004 i tom 2. z 2006 roku).

W poszczególnych podrozdziałach pierwszej części pani magister słusznie przedstawia kolejno rozważania definicyjne, omawia wybrane teorie, prezentuje poglądy różnych badaczy dawnych i współczesnych na temat humoru, próbując, może nie zawsze w przekonujący sposób oddzielić zagadnienia dotyczące humoru jako zjawiska kulturowego (1.3) i społecznego (1.4). W części tej wiele jest zbędnych powtórzeń, np. Autorka parokrotnie przywołuje antropocentryczne sformułowane twierdzenie, że „humor i poczucie

humoru to jedna z podstawowych kwestii, jaka odróżnia ludzi od zwierząt” (s. vii, 11, 14) i powracania do tych samych koncepcji i nazwisk ich twórców. Niepokoi też swobodnie żonglowanie epokami (po wzmiance o żołnierzach japońskich z czasów II wojny światowej, przechodzi Autorka w kolejnym zdaniu prosto do starożytnej Grecji, s. 56) oraz terminami - zamiennie używanie określeń *humor*, *komizm*, *żart* i *śmiech* jest w pracy zjawiskiem częstym. To właściwie opinii na temat tego ostatniego poświęcona jest znaczna część rozdziału pierwszego, np. „Śmiech to tajemnica, której głębi nigdy nie poznamy do końca” (s.55) czy „Czynnikiem, który sięga swymi korzeniami głęboko w biologiczną prehistorię rodzaju ludzkiego, jest niewątpliwie fizjologia śmiechu” (s. 55). Podobnie treści zawarte w podrozdziałach 1.3.1 „Śmiech jako wartość i instynkt kultury. Z czego śmiano się w różnych epokach i kim byli zawodowi prześmiewcy” i 1.3.2 „Humor i żart przez wieki” nie są rozłączne tematycznie, chociaż na korzyść Autorki przemawia, iż bazując na literaturze przedmiotu zawiera w tych podrozdziałach wiele interesujących uwag.

W rozdziale drugim ponownie spotykamy pewne niekonsekwencje kompozycyjne – gdy przechodzi w nim pani magister Agata Figiel od opisu zjawisk szczegółowych – poprzez ogólne, ponownie do szczegółów. Podrozdział 2.2 „Film jako zjawisko” znajduje się pomiędzy opisem społeczeństwa polskiego w czasach PRL (2.1) a rysem filmografii w PRL (2.3). Trzecia część pracy jest najciekawszym rozdziałem dysertacji i obrazuje tytułową gramatykę komunikacyjną humoru w wybranych dialogach. Tutaj pomiędzy podrozdziałem 3.3 „Humor w komunikacji” a 3.4 „Rozmowy w punktach usługowych” przydałoby się jakieś ogólniejsze wprowadzenie łączące te dwa fragmenty z różnych poziomów ogólności. Słabiej w pracy wypadają także proponowane przez Doktorantkę skryptowe opozycje, nie zawsze skonstruowane w sposób przekonujący. Całościowo jednak, mimo zastrzeżeń co do identyfikacji niektórych skryptów i pewnych drobniejszych, występujących w tej części nieścisłości, rozdział ten można uznać za interesujący wkład w badania nad dialogiem humorystycznym.

Bardzo cennym – szkoda może, że nie zamienionym w oddzielny podrozdział uzupełnieniem badań są wyniki ankiet, przedstawione w części 3.8 „Wnioski ogólne”. Ankieta przeprowadzona wśród 365 internautów pokazała interesujące dane dotyczące recepcji twórczości Stanisława Barei. Pewne zastrzeżenia, ze względu na brak niektórych danych, budzi tabela 4. (s. 176), bardziej syntetycznie powinny zostać też podsumowane dane w tabelach na stronach 178-180 oraz 182-184.

Praca napisana jest z uwzględnieniem odwołania do prac kluczowych badaczy, dzięki czemu Autorka udowadnia wymaganą znajomość literatury przedmiotu. Sumiennie opisana jest też podstawa materiałowa pracy.

W ramach dyskusji nad pracą chętnie usłyszałabym rozszerzenia definicyjne 1) dotyczące gramatyki komunikacyjnej w ujęciu Awdiejewa i Habrajskiej oraz odpowiedzi na następujące pytania: 2) Czy jakieś ślady *homo sovieticus* obecne są Pani zdaniem także we współczesnej rodzimej twórczości humorystycznej? 3) Czy można mówić Pani zdaniem o specyfice kulturowej humoru polskiego?

Rozszyfrowanie wieloznacznych kodów, pochodzących także z rodzinnego kręgu kulturowego, wymaga kompetencji humorystycznej, która jest istotnym elementem języka, dlatego docenić należy wykonane przez Doktorantkę zadanie i włożony w pracę trud. Pani magister Agata Figiel poradziła sobie z ukazaniem wieloaspektowego i silnie zanurzonego w realiach społecznych danej epoki charakteru dialogów humorystycznych.

Podsumowując mogę stwierdzić, że Pani magister Agata Figiel w swojej pracy doktorskiej prezentuje stan badań nad wybranymi zjawiskami humoru, dokonuje interesujących i szczegółowych analiz materiałowych oraz gromadzi materiał językowy, zawarty w transkrypcjach czterech scenariuszy filmowych. Porusza interesujące zagadnienia naukowe oraz przedstawia ciekawe propozycje badania humoru konwersacyjnego. Omawiane przez Doktorantkę kwestie warte są rozwijania zwłaszcza w perspektywie dalszych badań nad powiązaniem gramatyki komunikacyjnej i różnych gatunków dyskursu humorystycznego. Praca napisana jest zasadniczo poprawnym językiem, w sposób jasny i przejrzysty, mimo że w paru miejscach nie udało się Autorce uniknąć powtórzeń i potknięć stylistycznych. Całość opracowania wskazuje na wielki wysiłek włożony w skonstruowanie pracy.

3. Konkluzja

Ze względu na złożoność podjętego tematu, wykorzystany materiał i nowatorski sposób jego opracowania uznać należy, że mimo pewnych mankamentów, zaznaczonych przez mnie w uwagach krytycznych, przedstawiona do oceny rozprawa jest oryginalnym przedsięwzięciem badawczym i wskazuje na nabyte przez Doktorantkę niezbędne kompetencje.

Zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki rozprawa doktorska „powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego [...] oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną

Kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej” (art. 13 ust. 1 ustawy).

Konkludując stwierdzam, że praca Pani magister Agaty Barbary Figiel, zatytułowana “Gramatyka komunikacyjna polskiego humoru werbalnego w latach 1972–1980 jako sztuka homo sovieticus na przykładzie wybranych scenariuszy Stanisława Barei”, spełnia ustawowe wymagania stawiane dysertacjom doktorskim i w związku z tym wnoszę o dopuszczenie jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr Andrzej Kowalski